

Відгук

офіційного опонента на дисертацію

Ковача Аттіли Іштвановича «Професійна орієнтація учнів в умовах музейно-освітнього середовища Закарпаття (20-ті р. XX – початок XXI століття)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Проблема підготовки молоді до свідомого здійснення вибору подальшого професійного шляху постійно залишається в полі зору науковців, педагогів-практиків, психологів-профконсультантів, соціальних працівників. Від вибору шляху професійного становлення залежить подальший життєвий шлях людини, її доля, успішність у житті та суспільна корисність.

Професійна орієнтація, що в шкільному житті забезпечується зусиллями педагогів, ентузіастів (здебільшого стихійно) відчутно позначається на професійному самовизначенні учнівської молоді. З огляду на завантаженість учителів, їхню зосередженість на організації умов для засвоєння навчального матеріалу профорієнтація позбавлена системного характеру, а випускники шкіл відчують проблеми із професійним самовизначенням. Серед випускників угорськомовних шкіл Закарпаття, які в більшості зорієнтовані на освіту та працевлаштування в Угорщині, зокрема через соціальні, мовні проблеми, а також унаслідок недоліків профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю.

Сучасна система профорієнтаційної діяльності закладів освіти потребує оновлення та модернізації. Сьогодні цей процес виходить на новий рівень, пов'язаний із використанням різних форм, методів і засобів (традиційних та інноваційних). Спектр інноваційних підходів до розроблення проблем професійної орієнтації учнівської молоді охоплює також і використання засобів музейно-освітнього середовища Закарпаття. На основі аналізу проблеми дослідження постає очевидною недостатність висвітлення (за винятком історії розвитку освіти у поєднанні із становленням музеїв Закарпаття) в українській і зарубіжній фаховій літературі профорієнтаційного потенціалу музейної педагогіки.

Орієнтуючись на європейський і світовий досвід освітньої політики, вважаємо закономірними і необхідними дослідження проблем з історії педагогіки, сучасної педагогічної освіти тих земель України, які на різних

етапах історико-культурного розвитку (в умовах бездержавності України) знаходились у складі різних країн.

Нині, коли Україна, ставши незалежною, обрала європейський вектор розвитку, але в силу певних причин стикається з суперечностями соціально-економічного та націокультурного розвитку, зокрема і на Закарпатті, важливо об'єктивно здійснити аналіз ситуації в конкретних сферах, запропонувати напрями, зміст і форми культурно-освітньої роботи, які б стимулювали зростання національної і державницької свідомості громадян України на Закарпатті, яке тривалий час знаходилося під пануванням Австро-Угорщини, Чехословаччини, Хортиївської іреденти та відчуло на собі всі «переваги» радянського тоталітарного режиму, денаціоналізації, зросійщення.

Важливим у дослідженні є пошук, збір, аналіз тих конструктивних ідей, парадигм, проєктів щодо професійної орієнтації учнів, зокрема і угорськомовних шкіл Закарпаття, які можна було б використовувати і впроваджувати в інтересах національної освітньої системи України, вчасно реагуючи на виклики і перспективи. Оскільки тема щодо особливостей змісту, організаційних форм розвитку професійної орієнтації в музейно-освітньому середовищі Закарпаття залишається недостатньо вивченою, як і потенційні можливості впливу музейно-освітнього середовища на процес формування професійного життєвого шляху особистості, то вона зберігає свою актуальність і суспільну затребуваність.

Дослідження відповідає плану наукових досліджень кафедри педагогіки і психології Ужгородського національного університету «Розвиток вітчизняної педагогічної освіти в світовому контексті» (державний реєстраційний номер № 018U004996). Тему дисертації затверджено вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 3 від 24.03.2016) та уточнено вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 10 від 21.10.2019).

Найбільш вагомі результати дисертаційної роботи

Зміст дисертаційної роботи Ковача Аттіли Іштвановича засвідчує, що дисертантом вперше розроблено періодизацію становлення та розвитку музейно-освітнього середовища Закарпаття у визначених хронологічних межах (20-ті роки XX століття – початок XXI століття); визначено особливості профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття в кожному із виокремлених періодів; висвітлено етапи становлення професійної орієнтації молоді в контексті зарубіжного та вітчизняного суспільного розвитку й визначено найважливіші чинники, що впливали на зміст, форми, методи і

засоби профорієнтації учнів на кожному культурно-історичному етапі; виявлено можливості використання столітнього досвіду профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття; розкрито науково-методичні засади та модель реалізації мети й завдань професійної орієнтації учнів в умовах трансформації музейно-освітнього середовища Закарпаття на основі залучення досвіду минулого у поєднанні із сучасними інформаційними технологіями.

У результаті вивчення наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, значної джерельної бази, архівних матеріалів розширено уявлення про сутність понять «професійна орієнтація учнів», «профорієнтаційний потенціал музейної педагогіки», «музейно-освітнє середовище», «музейно-освітній процес», «музейно-освітня взаємодія», «профорієнтація учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття»; сутність профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі з використанням інформаційних технологій; удосконалено засоби та методи профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти у музейно-освітньому середовищі Закарпаття. Подальшого розвитку набули засоби та методи профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти у музейно-освітньому середовищі Закарпаття.

До наукового обігу введено понад **60 архівних джерел**. Одержані результати дисертаційного дослідження мають практичне значення, що полягає у розробленні та впровадженні у створенні віртуального комплексу «Музей професійної орієнтації»; розробці профорієнтаційних методів, форм, засобів роботи в умовах музейно-освітнього середовища з біологічними, фізичними, хімічними та географічними стендами; підготовці методичного посібника для вчителів на допомогу у профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття із застосуванням сучасних інформаційних ресурсів.

Результати дослідження, фактологічні матеріали, систематизована джерельна база можуть бути використані під час розроблення лекційних занять і семінарів з історії розвитку вітчизняної педагогічної думки, матеріалів на допомогу вчителям, студентам-практикантам в організації професійної орієнтації учнів у змісті вивчення дисциплін природничо-наукового циклу, а також позакласній і позашкільній роботі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність результатів, положень, висновків дослідження забезпечувалася комплексом методів:

загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, систематизація, класифікація), використані для аналітичної обробки наукових джерел і виокремлення етапів розвитку профорієнтації учнів упродовж столітнього періоду; пошуково-бібліографічний – для вивчення архівних і бібліотечних фондів, каталогів, описів, видань у межах відтворення хронології становлення та розвитку музейно-освітнього середовища Закарпаття; системно-історичний – для опрацювання вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел із проблеми становлення та розвитку професійної орієнтації; історико-порівняльний – для порівняння подій, явищ, фактів, поглядів на аналізовану проблему з реаліями сьогодення; прогностичний – для окреслення напрямів застосування історико-культурного досвіду в сучасних умовах організації професійної орієнтації учнів із використанням можливостей музейно-освітнього середовища й упровадження прогресивного історичного досвіду у практику профорієнтації учнів у сучасних умовах; емпіричні (спостереження, бесіда, тестування, інтерв'ю та самооцінювання) – з'ясування стану профорієнтаційної роботи в окремих школах регіону й ефективності запропонованої моделі профорієнтації в сучасних умовах музейно-освітнього середовища Закарпаття; математичні (математичної статистики) – для обробки результатів емпіричного дослідження, кластерного аналізу.

Слід зазначити, що для дослідження цієї теми була використана доволі ґрунтовна джерельна база, зокрема: законодавчі та нормативно-правові документи; документальні архівні матеріали; педагогічні часописи і література; професійні роботи істориків освіти, вчених-педагогів, психологів, філософів, публіцистів, методистів; мемуарна література.

Результати дослідження впроваджено в освітньо-виховний процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, Мукачівського державного університету; загальноосвітніх шкіл: Великодобронської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Ужгородської районної ради Закарпатської області; Червонівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Ужгородської районної ради Закарпатської області; Рафайнівської загальноосвітньої школи І–ІІ ступенів з угорською мовою навчання Берегівської районної ради Закарпатської області; Середнянської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Ужгородської районної ради Закарпатської області.

Дисертаційна робота структурована, представлена анотаціями українською і англійською мовами, вступом, двома розділами, висновками до розділів, загальними висновками, списком використаних джерел.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності

Зміст і структура дисертаційної роботи відзначається структурованістю представлення результатів та висновків, логічністю та послідовністю викладу матеріалу. Обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання наукового пошуку, концепцію дослідження, теоретичні і методологічні засади дослідницького пошуку, застосовано адекватні методи, визначений власний доробок у працях, які підготовлені у співавторстві.

У першому розділі автором проведено історико-соціальний аналіз проблеми професійної орієнтації учнів, простежено зв'язок між становленням і розвитком музейно-освітнього середовища Закарпаття із профорієнтаційними впливами на учнів загальноосвітніх шкіл упродовж столітнього періоду, розглянуто та систематизовано категорійний апарат дослідження, висвітлено його джерельну базу.

Це дало авторові змогу: розробити періодизацію розвитку професійної орієнтації як системи підготовки молоді до вибору майбутньої професії; виокремити періоди еволюції професійної орієнтації, як-от: доіндустріальний, індустріальний, постіндустріальний, інформаційний; визначити типові, характерні ознаки професійної орієнтації в той чи той період суспільного розвитку; відстежити динаміку становлення професійної орієнтації як науково обґрунтованої системи підготовки молоді до вибору сфери майбутньої професійної діяльності; розкрити особливості профорієнтаційної роботи з молоддю в кожному із виокремлених періодів; окреслити сучасні тенденції та перспективи розвитку форм і методів профорієнтаційної роботи з урахуванням сучасних суспільних, культурних, освітніх, інформаційних викликів; розкрити поняттєвий апарат дослідження.

У цьому ж розділі схарактеризовано поняття «музейно-освітнє середовище Закарпаття», виокремлено різні за тривалістю та динамікою етапи його розвитку: домусейний, становлення музейної справи, розвитку (чехословацький період), занепаду (угорський період), «відродження» (радянський період), оновлення (період незалежності), трансформації (сучасний період). Розкрито історичні особливості становлення культурного тла (фону) дослідження. Простежено становлення музейно-освітнього середовища в чехословацький період і його подальший розвиток до сучасних днів. Розглянуто зв'язок школи та музею крізь «профорієнтаційну призму», увиразнено сутність цього зв'язку на виокремлених етапах.

У другому розділі висвітлено особливості проектування музейно-освітнього середовища для профорієнтації учнів, а також визначено роль і місце засобів музейної педагогіки в такому процесі; осмислено специфіку проектування

музейно-освітнього середовища у межах професійної орієнтації учнів, а відтак визначено роль засобів музейної педагогіки у професійній орієнтації учнів та їхнє місце у музейно-освітньому середовищі. На основі аналізу джерел із проблеми дослідження та власних наукових розвідок поняття «профорієнтаційний потенціал музейної педагогіки» potrаковано як нерозроблені та невикористані можливості технологій (форм, методів і засобів) музейної педагогіки. У пропонованому контексті розкриття педагогічного потенціалу охоплювало: а) розроблення сучасних інтерактивних засобів музейної педагогіки; б) застосування останніх для профорієнтації учнів, зокрема угорськомовних шкіл Закарпаття.

Позитивно вплинули на якість даної роботи розробка моделі професійної орієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття, створення практично діючого віртуального «Музею професійної орієнтації» та проведення емпіричного дослідження на предмет ефективності використання віртуального музею профорієнтаційній роботі з учнями. Варто зазначити, що незважаючи на те, що паспортом спеціальності 13.00.01 не передбачено ані створення моделі, ані здійснення емпіричного дослідження, все ж виконані дисертантом види робіт збагачують дисертацію змістовно, надають їй більшої практичної значущості.

Рекомендаційні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Необхідно висловити ряд побажань, рекомендацій та критичних зауважень, що можуть слугувати предметом для конструктивної дискусії і сприяти подальшим дослідницьким творчим пошукам дисертанта:

1. Акцентуючи увагу на використанні профорієнтаційного потенціалу музеїв, у роботі недостатньо обґрунтовано питання взаємодії музеїв і освітніх установ України, зокрема музеїв при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладах.
2. Оскільки музейні педагоги потребують більш досконалого наукового і навчально-методичного супроводу в контексті покращення їх педагогічної майстерності, необхідно в дисертаційному дослідженні використовувати теоретичні та практичні доробки та ідеї з цієї проблеми, розроблені академіком НАПН України І. А. Зязюном. Особливу увагу слід також звернути на психолого-педагогічну культуру фахівців, які здійснюють профорієнтаційну роботу з учнівською молоддю.

3. Беручи до уваги широкий історичний спектр дослідження, що включає різні часові періоди, особливості суспільно-політичного, національно-культурного, соціально-педагогічного розвитку Закарпаття, суперечності в етнокультурному й етнополітичному розвитку краю, бажано, щоби дисертантом обгунтовувалися і пропонувалися конкретні культурно-освітні моделі та механізми при вирішенні окреслених існуючих нині проблемних завдань.
4. Зважаючи на історико – педагогічний характер даного дослідження та з метою посилення його методологічної основи, було б доцільно простудіювати праці відомих музеєзнавців, теоретиків та методологів, фундаторів музейної справи в Україні, зокрема: М.Біляшівського, Д.Щербаківського, Д.Яворницького, Ф.Ернста, П.Курінного, Ф.Шміта, І.Свенціцького, а також істориків освіти та культури С.Сірополка, В.Січинського, М.Семчишина, Ю.Шевельова та інших.

Висловлені побажання, зауваження мають передусім рекомендаційний характер та не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи. Аналіз засвідчує, що основні положення дисертації є науково доведеними, якісно та кількісно підтверджені, висвітлені під час виступів на конференціях, семінарах міжнародного, всеукраїнського, регіонального рівнів. Результати дисертаційної роботи репрезентовано у 16 публікаціях (10 одноосібних), з поміж яких: 1 колективна монографія; 1 навчальний посібник; 7 відображають основні результати дисертації (1 закордонне наукове періодичне видання), 8 мають апробаційний характер. Зміст автореферату дисертаційної роботи засвідчив, що за структурою та оформленням він відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Автореферат та основні положення дисертації ідентичні.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»

Актуальність проблеми дослідження, його наукова новизна, практична спрямованість дослідницького пошуку, результати впровадження у вищих закладах освіти, а також відповідність дисертаційної роботи нормативним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами, внесеними Постановами від 19.08.2015 р. № 656 та 30.12.2015 р. № 1159, дають підстави вважати, що дисертація Ковача Аттіли Іштвановича «Професійна орієнтація учнів в умовах музейно-освітнього середовища Закарпаття (20-ті р.

XX – початок ХХІ століття)» сприятиме розвитку ідей професійної орієнтації учнів - важливого складника в освітній галузі України, а також збагатить історію вітчизняної педагогіки. Її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу
змісту і технологій педагогічної освіти Інституту
педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України

